

יהודה, יוסף ובנימין

מים ראשונים: בתחילתה של פרשתנו ובשיאה, עומד העימות בין יהודה ויוסף. הקרע בין יוסף ואחיו בא לכאורה אל סימו, בהתוודעות יוסף אל אחיו. "זה יהודה שהשפיל עצמו לפני יוסף בשביל בנימין" (במדבר רבה יג ג). אבל העימות בין יהודה המלך לעתיד ובין יוסף השליט (והמלך לעתיד), בין בית יהודה ובית יוסף, רק מתחיל. עימות כה חריף שרק באחרית הימים הוא עתיד להסתיים. ראה הפטרת השבת. ובין שניהם עומד בנימין: "חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכך". כך הייתה מפת נחלת השבטים (יהושע יח יא), כך ההיסטוריה כולה.

מסכת זבחים דף קיח עמוד ב

בשלושה מקומות שרתה שכינה על ישראל: בשילה, ונוב וגבעון, ובית עולמים, ובכולן לא שרתה אלא בחלק בנימין, שנאמר: "חופף עליו כל היום", כל חפיפות לא יהו אלא בחלקו של בנימין. אמר רב אדא: ... שכינה בחלק בנימין וסנהדרי גדולה בחלק יוסף (משכן שילה) ... שכינה בחלקו של בנימין וסנהדרין בחלק יהודה (בית עולמים). אמר רבי חמא בר' חנינא: רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי (בית עולמים) ... רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף לחלקו של בנימין (משכן שילה).¹

רש"י בראשית פרק כח פסוק יז

אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא: הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שיפועו מגיע כנגד בית המקדש, שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה, וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין, ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף. נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שיפועו נגד ירושלים.²

אבן עזרא דברים פרק לג פסוק ו

ואחר ראובן הזכיר יהודה, שהוא בעל דגל, והוא עולה בתחילה למלחמה, ואחר כן לוי, ואחריו בנימין, בעבור היות הלוויים דרים בירושלים, שהיתה בין יהודה ובין בנימין. כן כתוב. ואחר כן שבט יוסף שלא יאחרנו. וכבר הקדים אחיו הקטן.³

דברים פרק כז

אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין.⁴

¹ אפשר להעמיד דברים אלה של הגמרא בזבחים מול המדרש מבראשית רבה בתחילת פרשתנו (צג ח) המציב את בנימין בלב העימות שבין יהודה ליוסף: "אמר רבי יוחנן: בשעה שתפס יוסף הצדיק את בנימין ואמר להם לאחיו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, אמר לו יהודה: בנימין את תפוס ושלוש בבית אבא? מיד כעס יהודה ושאל בקול גדול והלך קולו ד' מאות פרסה ... זה יהודה שמסר עצמו על בנימין, אמר: שמא ימחול הקב"ה על אותו עון שהטעיית את אבא ... מה עשה יוסף? באותה שעה אותו עמוד של אבן שהיה יושב עליו בעט בו ועשאו גל של צרורות. מיד תמה יהודה ואמר: זה גיבור ממני ...". אותו בנימין שעומד בין שני האחים הגדולים בפרשתנו, הוא גם זה שמגשר ומקשר ביניהם לאורך ההיסטוריה, במפת הארץ ובמקדש. כביכול גומל להם טובה, כביכול עדיין מסוכך ומפריד ביניהם.

² דברי רש"י אלה, בתחילת פרשת ויצא, בחלום סולם יעקב, מבוססים על דברי המדרש בבראשית רבה סט ז. ראה שם. אלא ששם מובאות שתי שיטות, ר' יוסי בן זמרא ור' יהודה בן סימון, שחלוקים היכן בדיוק התחיל ונגמר הסולם. (נפקא מינה, בין השאר, לגבי זיהוי המקום בית אל, אם הוא בית אל של היום או ירושלים). ורש"י משלב בין שתי השיטות ו"מוריד אנך" (ניצב!) מהסולם המשולב והמשופע (אלכסון) וממפה את ההיטל של הסולם על מפת הארץ. רגליו של הסולם הם ביהודה, אמצעו בנחלת בנימין וראשו בנחלת יוסף. סולם יעקב מוטל או מושתת, איפוא, על שלושת השבטים האלה.

³ פירוש זהה נמצא ברמב"ן על פסוק זה: "ואחרי כן ברך בנימין שהיתה נחלתם עם בני יהודה, ועיר ירושלים ובית המקדש בין בני יהודה ובין בני בנימין, והלויים יחנו עם שניהם. ואחרי כן ברך בני יוסף, כי כן היתה נחלתם ... ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף". אבן עזרא ורמב"ן טורחים לפרש את סדר הברכות של משה לשבטים, בסוף ספר דברים, שהוא שונה מאד מכל סדר אחר: לידתם, ברכת יעקב, סדר האימהות וכו' ונאמר "ברוך הקודש" (רמב"ן שם). אך מה שחשוב לענייננו, הוא ששוב יהודה, בנימין ויוסף ביחד, רק הפעם עם לוי ביניהם. פירוש זה מתחבר לפירוש רש"י הנ"ל על הסולם. לאחר הקמת בית המקדש, נמצא שבט לוי בין שלושת השבטים האלה שהרכיבו את "מרכז המפה" של עם ישראל.

⁴ במעמד הר גריזים והר עיבל עומדים יהודה ויוסף ובנימין ביחד - על הברכה. חלוקה מיוחדת זו מוצעת ע"י רב כהנא, במסכת סוטה לו ע"א, גם לגבי אבני החושן, בהם סתמה התורה ולא פירשה מי נמנה בשישייה האחת ומי בשניה ("שישה משמותם על האבן האחת ואת שמות השישה הנותרים על האבן השניה כתולדותם", שמות כח י). אבל בגמרא סוטה לו ע"א נדחית שיטתו של רב כהנא שכן כתוב שם בתורה: "כתולדותם", שזה או כסדר הכרונולוגי של לידתם או בחלוקה לפי בתי האם. ראה בגמרא שם. וסוכמו

הדברים ברש"י שמות כה י: "כתולדותם - כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן נפתלי, על האחת, ועל השניה גד אשר יששכר זבולון יוסף בנימין - שכן הוא כתוב במקום תולדתו".

במדבר פרק ב, פסוקים א-כב

"... דגל מחנה יהודה ... והחונים עליו מטה יששכר ... מטה זבולון"
 "דגל מחנה אפרים ... ועליו מטה מנשה ... ומטה בנימין ...".⁵

ויקרא רבה לב ה

רב הונא אמר בשם בר קפרא: בשביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים: על ידי שלא שנו את שמם ולא שינו את לשונם, ועל ידי שלא אמרו לשון הרע ולא נמצא ביניהם אחד מהן פרוץ בערוה. לא שנו את שמם - ראובן ושמעון כשירדו, ראובן ושמעון כשעלו. לא היו קורין ליהודה רופוס ולא לראובן לולינא ולא ליוסף לוסטוס ולא לבנימין אלכסנדרא.⁶

הביטוי "יהודה, יוסף ובנימין" בהלכה.⁷**יחזקאל פרק לז – הפטרת השבת**

וְאֵתָהּ בֶן אֲדָם קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לַיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ וְלִקְחָהּ עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם
 וְכָל בַּיִת יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוֹ:

פירוש רד"ק על הפסוק: ליהודה ולבני ישראל חברו - שבט בנימין שהיה עם שבט יהודה לעולם גם לאחר שנחלקה המלכות.⁸

שבת שלום
מחלקי המים

⁵ בדגלים (פרשת במדבר), עוד יותר מאבני החושן שראינו בהערת השוליים הקודמת, ההפרדה היא חד משמעית: יהודה, יחד עם בני לאה אחיו מאב ומאם, לחוד ויוסף ובנימין, אחים מאב ומאם, לחוד. ולא עוד, אלא שבנימין חופף על בן אחיו, על אפרים! אבל ההיסטוריה הראתה, כידוע, אחרת. בנימין חופף על יהודה. האינטימיות הכי גדולה של יהודה ובנימין מצויה בשותפות ביניהם במקדש כפי שכבר ציינו לעיל. ראה תיאור זה גם ביומא יב ע"א: "מה היה בחלקו של יהודה - הר הבית, הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין - אולם, והיכל, ובית קדשי הקדשים. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי". ומנגד בבית אל בנחלת אפרים הוא יוסף עומדים עגלי הזהב של ירבעם. אבל ראה ביומא שם שבנימין לא היה מרוצה מהסדר זה: "ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום, שנאמר חופף עליו כל היום" וכמו כן, שיטה זו היא רק למי שסבור שירושלים נתחלקה לשבטים. לשיטה שירושלים לא נתחלקה לשבטים, כל התיאור של השיתוף של מקום בית המקדש בין בנימין ליהודה, אינו תופס.

⁶ הדרשן עושה שימוש במדרש הידוע "זכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים" על מנת להוכיח את קהל שומעיו שכנראה הרבו להשתמש, באותה תקופה, בשמות יוניים. שלושה מתוך ארבעת השמות שהוא מביא כדוגמה (ארבעה שמות כנגד ארבעה דברים?) הם יהודה, יוסף ובנימין. כנראה שאלה היו שמות עממיים ונפוצים שגם הייתה להם מקבילה נפוצה ביוונית.

⁷ בהקשר אחר לגמרי נזכרת השלישייה "יהודה יוסף ובנימין" בדיני נחלות וירושה. ראה רשב"ם מסכת בבא בתרא קטז ע"ב: "ואם אין יעקב קיים ונתתם את נחלת ראובן לאחיו בני אביו שמעון ולוי ויהודה ויוסף ובנימין". וזה כנראה ביטוי מקוצר, במקום לומר את שמות כל האחים, אומרים את שלושה הראשונים ושני האחרונים וחולקים כבוד לשתי נשות יעקב: לאה ורחל. וכך יצא לנו, גם בהלכה, צירוף נוסף של "יהודה יוסף ובנימין", כביטוי של רשימה שאומרים את ראשה וסופה במקום את כולה: אחרון הראשונים ושני האחרונים.

⁸ נבואת יחזקאל מתארת את העתיד בו שוב כל עם ישראל יתאחד, כולל עשרת השבטים שנעלמו. אך רד"ק מזכיר לנו שלאורך ההיסטוריה, מה שנוגע למשולש "יהודה, יוסף ובנימין", שבט בנימין הלך בסופו של דבר דווקא עם יהודה (ולא שחסרו חיכוכים גם ביניהם: פילגש בגבעה, דוד ושאל, הקפיצה לים סוף) ובכך ניצל מנשייה. וכדברי הספרא בפרשת בהר: "היו מעורבבים שבט יהודה בבנימין, ושבט בנימין ביהודה". רבים מהיהודים של ימינו, הם בעצם בני ימין. (ראה גם בראשית רבה לג ג שבית הנשיא היה שילוב של משפחות מיהודה ובנימין). התמונה העולה מפרשתנו של יהודה העומד ומסוכך על בנימין מצד אחד מול יוסף העומד בצד השני, התקיימה לאורך הדורות. ההפטרה, נבואת יחזקאל, היא לעתיד לבוא. וכבר זכינו להקדיש דף מיוחד להפטרת פרשת ויגש – [היו לאחדים בידך](#).